

Lliçó Eric March | Navegar en la incertesa: el pensament crític com a eina emancipadora

Benvolgudes graduades i graduats, autoritats, membres de la comunitat acadèmica, famílies,

Primer de tot, voldria agrair a l'organització de la Universitat Pompeu Fabra, a l'equip Alumni i, en especial, a la professora Nuria Centeno, que m'oferissin l'oportunitat d'estar aquí.

First of all, I would like to thank Universitat Pompeu Fabra, the Alumni team and specially, professor Nuria Centeno, to give me the chance to be here today.

It is an honour and great pleasure for me to address to you in this graduation ceremony where I found myself as a student 8 years ago.

Quién me hubiera dicho a mi entonces que acabaría dando esta lección en el acto de graduación como antiguo alumno.

Un sempre pensa si tindrà res interessant a dir i si això respondrà al plantejament que segur que més d'una i un s'han fet quan li han demanat d'escriure la lliçó: Què m'hagués agradat que em diguessin a mi quan estava allà assegut? Desitjo, per tant, que el que avui vinc a explicar-vos us pugui servir.

Abans de res, vull emfasitzar aquest moment de celebració i reconeixement pel vostre esforç, dedicació i èxit en la consecució d'aquesta etapa tan important de les vostres vides. Doneu-vos aquest merescut temps per gaudir dels fruits de la vostra feina. Aproveiteu per aturar-vos un moment, mirar enrere, mirar les vostres companyes i companys, i sentiu-vos ben orgulloses d'haver arribat fins aquí. Heu completat una carrera i un màster, i això no tothom ho pot dir.

Els coneixements i les habilitats que heu adquirit seran una part important no només per avançar en la investigació i el desenvolupament de nous fàrmacs i tractaments, sinó també en la millora de la salut i el benestar de les persones. Sou part d'una generació que té l'oportunitat de marcar una diferència significativa en la vida de molta gent a través de la vostra tasca, i això és alhora un privilegi i una responsabilitat.

I és sobre aquesta responsabilitat que m'agradaria elaborar una reflexió sobre com la nostra mirada afecta allò que observem. I com a partir d'aquí, si no tenim cura, podem construir un coneixement amb unes premisses esbiaixades que ens portin a conclusions errònies, les conseqüències de les quals poden causar molt patiment. I m'agradaria acabar fent referència a l'eina que per a mi és essencial a l'hora de resoldre aquestes qüestions, el pensament crític.

Dit d'aquesta manera pot sonar molt abstracte, però realment el pensament crític no deixa de ser la capacitat de dubtar d'aquelles afirmacions que en la vida quotidiana s'accepten com a vertaderes. I aquesta capacitat es pot entrenar, no només per fer ciència, sinó també per entendre millor el món que ens envolta i evitar caure en paranys i mentides.

Sincerament, he de reconèixer que he trigat bastant a incorporar aquesta eina en el meu dia a dia i en l'anàlisi de les situacions que m'envolten.

Permeteu-me que us expliqui una mica de la meva trajectòria, que segurament comenci de manera bastant similar a la d'algunes i alguns aquí presents, per contextualitzar una mica aquest procés.

L'any 2009, amb 18 anys, vaig entrar al grau en Biologia Humana d'aquí, la UPF. Érem la segona promoció del grau després de l'establiment del pla Bolonya, i encara era tot una mica caòtic. Recordo que estava il·lusionat i també nerviós. Entrava a la universitat i per fi podria trobar les respostes que volia. Volia saber què era la vida i com funcionava. De com funciona encara en podria parlar; però del que és, en continuo buscant la resposta.

Van ser quatre anys intensos, amb sorpreses i desenganys; però, sobretot, van ser quatre anys de lligams molt forts i d'experiències que anaven més enllà del mateix estudi. No només es tractava d'aprendre nous conceptes, sinó també de relacionar-los, d'aplicar-los i de col·laborar amb les companyes en aquelles tasques més difícils.

Mentre anava arribant el final del grau i pensava què podia fer després, l'últim any vaig descobrir la bioinformàtica i la biologia estructural. Genial! Es podia fer ciència sense estar en un laboratori amb cultius o animals. I encara millor, amb un ordinador i des de casa si calia.

I amb aquesta perspectiva, i les ganes de retrobar-me amb les matemàtiques, vaig començar el màster en Bioinformàtica quatre anys després d'haver entrat al grau.

En aquell moment tampoc tenia molt clar què seria de mi, quin camí triaria més endavant; però com a mínim tenia la certesa que estava fent una cosa que m'agradava, i amb allò ja era suficient.

Van anar passant els dies, les setmanes, els mesos... Els treballs i els exàmens se succeïen un darrere l'altre. I jo no acabava de veure què seria de mi. Tenia molts dubtes i molt poques respostes.

Fins que va arribar el període de pràctiques. De cop, escollia un projecte, s'acabaven els exàmens, i podia anar fent al meu aire el que jo considerés per tirar-lo endavant, sempre amb la supervisió de l'investigador principal, és clar. Al principi no les tenia totes, mai havia sigut de bones notes i no acabava de confiar en si podria fer-ho.

I tant que vaig poder. La meva primera i única matrícula d'honor com a estudiant va ser de les pràctiques del màster. Resulta que això de deixar-me al meu aire pensant tranquil·lament com resoldre un problema, programant i llegint articles va funcionar prou bé. Aquí va ser on em vaig començar a plantejar que potser això de la ciència sí que era per a mi.

El màster va acabar i no vaig aconseguir una beca per al doctorat; així que va tocar buscar feina. I per aquelles casualitats de la vida, estaven buscant algú a Almirall, la farmacèutica catalana. I encara millor, coincidia bastant amb el que havia treballat al màster. El meu perfil els va encaixar i em van agafar. Tenia un contracte de sis mesos, i

un altre cop la incertesa de pensar què faria després. Semblava que no acabava el cicle.

En aquell moment ja no em plantejava fer una tesi, simplement anar fent a veure què sortia. I una companya de feina em va enviar un correu: s'obrien places de doctorat per a un projecte europeu finançat amb beques Marie Curie. Jo no ho tenia clar: allò eren beques d'excel·lència, creia que no era per a mi. Però igualment vaig sol·licitar-la, no hi perdia res.

S'acostava el final del contracte i el temps semblava accelerar-se: tancar projectes, preparar material per sol·licitar la beca, fer presentacions... Em va arribar l'oferta d'una altra beca, una La Caixa, Severo Ochoa, i també vaig sol·licitar-la. "*De perdidos al río*", que es diu en castellà.

I de cop, en menys d'un mes, resulta que havia passat els processos de selecció d'ambdues beques i a més havia trobat feina per a just després d'Almirall a l'empresa Thomson Reuters. Jo, que no tenia bones notes, que no acabava de confiar en les meves capacitats, no m'ho acabava de creure.

Vaig acabar escollint el projecte de Marie Curie, em tocava marxar a Itàlia, a la Universitat de Mòdena, i després a Suècia, a l'empresa AstraZenca. Tenia ganes de veure món.

Semblava que tot anava bé, començava un doctorat en un país diferent, em dedicaria a la ciència i vés a saber on em portaria tot això. Es tancava el cercle.

Al cap d'un any deixava la tesi. La vida em va posar davant una elecció: cures o professió. Vaig escollir la primera. No va ser gens fàcil: tenia por, dubtes, no sabia què fer.

En aquell moment continuava sense saber què era la vida; però vaig aprendre el que significa dignificar-la.

Vaig deixar passar un temps, i finalment la ciència em va tornar a cridar.

Amb tot això vull exemplificar que una trajectòria no ha de ser necessàriament lineal, ans al contrari. Un fa plans, i la vida en pot tenir uns altres; però sempre s'acaba trobant el camí.

I què té a veure això amb el pensament crític, pensareu. Deixeu-me anar a pams i us ho explicaré.

Com a estudiant, estava acostumat, podria dir fins i tot entrenat, a respondre preguntes concretes de manera correcta per aconseguir una nota. Suposo que enteneu a què em refereixo: exàmens, treballs, exercicis... Tot anava orientat a *fer-ho bé* per aconseguir la màxima puntuació. L'estimada nota, la mitjana alta. En cap cas preveia la possibilitat d'errar. Errar era dolent, no ho volia; m'allunyava d'allò que volia aconseguir. Per tant, ho havia d'evitar. A més, un error en un examen podria suposar suspendre. Així que havia de *fer-ho bé*.

No va ser fins un temps després, a l'època del doctorat concretament, que em vaig adonar que aquest entrenament previ tenia les seves limitacions. Sí, sabia cercar

informació. Sí, sabia resumir-la i extreure'n conclusions. Perquè estava acostumat a buscar la resposta. Perquè buscava la resposta correcta. No volia equivocar-me.

Però, en recerca, la clau no està en la resposta. La clau està a formular la pregunta. I aquesta no sempre és correcta, ni tan sols t'acosta a on vols arribar; però és el primer pas necessari per començar a construir el camí cap al coneixement. Per començar a endreçar tot el soroll que ens envolta i poder anar estirant del fil fins a poder arribar a la postura més raonable i justificada sobre el tema que s'estigui tractant.

La mala notícia és que abans d'arribar a aquesta postura, el més probable és que us equivoqueu. Que erreu en la vostra hipòtesi, que no entengueu del tot un article, que un experiment surti malament... I això fa por, posa nerviós, genera desconfiança: Seré prou bo? Vaig pel camí correcte? L'eterna síndrome de l'impostor.

Recordeu que al principi he definit el pensament crític com la capacitat de dubtar, oi? Formular un dubte, mostrar el desconeixement sobre un tema que potser no hem entès o que ens està grinyolant però sembla que al nostre entorn no fa por. No és agradable. És mostrar-nos vulnerables, mostrar que no sabem quan ens hem passat la vida intentant demostrar el que sabem i ocultar el que no.

No sé vosaltres, però a mi és el que em passava. No volia que em veiessin equivocant-me. No volia quedar en evidència per preguntar una cosa que semblava obvia i que hauria de saber però que no sabia.

No va ser fins que vaig començar a entendre que mostrar el dubte era necessari per avançar, que errar era el pas més comú abans d'aconseguir res, que la gent del meu entorn també dubtava i que el fet de compartir dubtes era molt enriquidor, que no vaig començar a gaudir de veritat de la ciència.

I és des d'aquest goig des d'on he entès com d'important és que ens atrevim a dubtar en veu alta.

En el moment en el qual un té la confiança d'abraçar els seus dubtes, la perspectiva i la manera d'estar canvien. I és quan podem començar a compartir-los, sense la por o el judici d'estar equivocant-nos, sinó amb l'alegria i la curiositat de qui vol descobrir i explorar.

I és en aquest punt on podem assenyalar que comença la generació de coneixement: en el moment en què col·lectivitzem aquests dubtes, en el moment en què cooperem per solventar-los i avançar per obtenir un sentit d'allò que *a priori* no el té. I que segurament ens porti a noves preguntes, més complexes, més difícils...

Això és la ciència: al cap i a la fi, un procés intrínsecament cooperatiu, on l'error és necessari per avançar i on la confiança, la curiositat i la imaginació són clau per continuar endavant.

En aquest punt, m'agradaria subratllar la importància del treball en equip i de la col·laboració. En els sectors on desenvolupareu la vostra vida professional, les solucions més eficaces i innovadores sovint sorgeixen de la suma de les idees i els talents de diferents professionals. Aproveiteu les oportunitats per col·laborar, compartir

coneixements i crear sinergies amb altres experts en el vostre camp. El vostre treball conjunt pot donar lloc a avenços extraordinaris i solucions transformadores.

Tot i així, no tot s'hi val. No només es tracta de dubtar, ajuntar-se amb gent i acceptar la primera solució que ens agradi. El pensament crític té uns components concrets que el diferencien del pensament desideratiu o màgic: té un propòsit, neix de la intenció de solucionar un problema, està ben fonamentat, es basa en dades, informació i evidència i té com a resultat unes conclusions que porten a donar sentit a les dades i la informació estudiades.

I això té conseqüències més enllà de nosaltres mateixes. Hem de considerar sempre la repercussió que poden arribar a tenir els enunciats que sorgeixen d'una anàlisi crítica, ja que aquests, per una banda, acaben configurant el nostre pensament i la nostra visió de la realitat, i per l'altra, poden afectar el nostre voltant i les vides d'aquelles persones que ens tenen confiança o que simplement rebran els efectes de les nostres idees. Allò privat és polític, ens ve a recordar el feminisme. Per tant, hem de ser responsables a l'hora de pensar.

Si realment volem un món que respecti els drets humans, la diversitat, que reconegui i es faci càrrec de les violències estructurals que ens travessen, tenim un compromís com a científiques i científics, com a professionals de les ciències de la salut, de generar un coneixement que s'emmarqui dins d'aquestes premisses.

Fent una referència a la situació política actual, creieu que aconseguirem aquest món més divers, just i plural si permetem que arribin al poder aquells que no inclouen aquestes premisses bàsiques dins els seus raonaments?

Aquells que neguen les violències, que fomenten la por i l'odi al diferent, que neguen el canvi climàtic, tot i les conseqüències ja palpables, que neguen l'evidència científica de les vacunes, tot i haver passat una pandèmia terrible que ha deixat ferides que encara avui sagnen.

I tot això no és fruit del descuit o del desconeixement. Són les conseqüències del seu marc de pensament, de les seves conclusions. És el fruit de les seves premisses i que nosaltres, com a societat, hem hagut de patir, i patirem. És l'efecte de qui no vol benestar, de qui no posa la vida al centre, de qui no dignifica la vida. És el resultat de qui pensa que el món és seu i la resta som dispensables.

Responsabilitzem-nos. Cadascuna de nosaltres. Revisem les nostres premisses, les nostres creences, les nostres conviccions. Posem-nos en dubte. Compartim-ho. Generem una xarxa de gent que s'atreveix a dubtar, a revisar, a discutir. Qüestionem aquells que volen que no pensem. Que ens volen treure la memòria i evitar la reconciliació amb el nostre passat. Que ens volen amb por, que ens volen productives, dòcils i aïllades.

Recordeu que el poder col·lectiu ha canviat el món diverses vegades. I és aquest mateix poder col·lectiu el que dona sentit a la ciència. Sense col·lectiu no hi ha coneixement; només idees aïllades.

Davant d'aquests temps d'incertesa, de polarització cada cop més exagerada, el pensament crític i la ciència ens permetran mantenir els peus a terra i continuar caminant.

Com a últim punt d'aquesta lliçó, m'agradaria acabar citant Carl Sagan, el conegut científic i divulgador:

“La ciencia no es perfecta, con frecuencia se utiliza mal, no es más que una herramienta, pero es la mejor herramienta que tenemos: se corrige a sí misma, está siempre evolucionando y se puede aplicar a todo. Con esta herramienta conquistamos lo imposible.”

Mireu cap al futur amb confiança i optimisme. Conquistem totes juntes el món que volem tenir demà. No deixem que aquells que ens volen manipular i separar se'n surtin. Ara més que mai, fem-nos responsables del que pensem i construïm un món més just i habitable per a tothom.

Sou part d'una nova generació de professionals amb el poder de transformar el vostre entorn. No tingueu por de desafiar l'*status quo* i de crear un impacte positiu en el món que us envolta. Recordeu que juntes teniu més poder del que us podeu imaginar.

Abraceu els vostres dubtes i les vostres pors, i endavant. Que no es pugui dir que no ho heu intentat.

Us desitjo, de tot cor, que el camí que ara comenceu estigui ple d'èxits.

I no tingueu dubtes, el pensament crític i la ciència seran la tomba del feixisme.

Moltes gràcies, molta sort i, un altre cop, enhorabona.